

Шлемен Юлія Аляксандраўна

аспірант кафедры тэарэтычнага
і славянскага літаратуразнаўства
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт;
малодшы навуковы супрацоўнік
Цэнтральнай навуковай бібліятэкі
НАН Беларусі
г. Мінск, Беларусь

Yuliya Shlemen

PhD Student of the Department
of Theoretical and Slavic Literary Criticism
Belarusian State University;
Junior Researcher Assistant
of the Central Scientific Library
of the National Academy of Sciences
of Belarus
Minsk, Belarus
yulenska.shlemen@mail.ru

ВОБРАЗ ПРАГІ Ў ЗБОРНИКУ ЯРАСЛАВА СЭЙФЕРТА
«АПРАНУТАЯ Ў СВЯТЛО»

THE IMAGE OF PRAGUE IN JAROSLAV SEIFERT'S COLLECTION
DRESSED IN LIGHT

У артыкуле разглядаецца вобраз Прагі ў зборніку паэзіі «Апранутая ў святло» чэшскага лаўрэата Нобелеўскай прэміі Я. Сэйфэрта, выдадзеным у перыяд Другой сусветнай вайны. Мэтай навуковага даследавання з'яўляецца вызначэнне спецыфікі дадзенага вобраза, а таксама тых мастацкіх асаблівасцей пры паказе Прагі, якія паўплывалі на далейшую творчую дзейнасць паэта. Важнасць вывучэння дамінантнага вобраза тлумачыцца часам выхаду зборніка, а таксама пэўнымі зменамі праблематыкі пры апісанні горада. У артыкуле аналізуюцца літаратурныя тропы і сінтаксічныя фігуры, выкарыстаныя аўтарам для стварэння вобраза чэшскай сталіцы.

Ключавыя словы: *вобраз горада; вобраз Прагі; зборнік «Апранутая ў святло»; творчасць Яраслава Сэйфэрта; чэшская паэзія.*

The article examines the image of Prague by the Czech Nobel Prize winner J. Seifert in a collection of poetry *Dressed in Light*, written during the Second World War. The purpose of the present research is to highlight this image, as well as to determine those artistic features in the reflection of Prague that influenced the poet's further creative activity. The importance of studying this dominant image lies in the period of writing the collection *Dressed in Light*, namely in the search for evolution when referring to Prague. The article analyzes the literary tropes and syntactic figures used by the author to create the image of the Czech capital.

Key words: *the image of the city; the image of Prague; collection Dressed in Light; the creativity of Jaroslav Seifert; Czech poetry.*

Прага як адзін з найбольш самабытных еўрапейскіх гарадоў мае свае асаблівасці адлюстравання ў літаратуры. Чэшская сталіца не была зруйнаваная падчас Другой сусветнай вайны, а цэнтр горада не так актыўна

забудоваўся напрыканцы ХХ ст. Гэта дазваляе сучаснаму чытачу бачыць горад такім, якім ён быў апісаны ў творчасці многіх чэшскіх (Я. Гашак, М. Кундэра, В. Нэзвал) і замежных (Г. Майрынк, У. Эко) пісьменнікаў. Да вобраза Прагі творцы звяртаюцца з пачатку ХІХ ст. Адным з дамінантных ён становіцца ў паэзіі знакамітага чэшскага аўтара Я. Сэйферта ў ХХ ст.

Сталіца Чэхіі ў творчасці чэшскага Нобелеўскага лаўрэата адлюстравана як у яго першым паэтычным зборніку “Горад у слязах” (*Město v slzách*, 1921), дзе паказана Прага працоўных і беднякоў, так і ў апошнім зборніку “Быць паэтам” (*Býti básníkem*, 1983), у якім аўтар апісвае забудову гістарычных раёнаў. Мы можам канстатаваць, што чэшская сталіца стала вельмі важным і адным з самых частотных вобразаў у паэзіі сlynнага пісьменніка. У залежнасці ад літаратурнага і гістарычнага кантэксту змяняліся змест, тэматыка і праблематыка, у якіх узгадваецца акрэслены дамінантны вобраз. Таму падаецца мэтазгодным даследаваць адлюстраванне вобраза Прагі ў ваенны перыяд творчасці Я. Сэйферта.

Цікавасць выклікае назва зборніка, выдадзенага ў ваенныя гады. У пэўным супрацьпастаўленні ён знаходзіцца са зборнікам “Патушыце агні” (*Zhasněte světla*, 1938), які стаў рэакцыяй на падзеі 1938 г. у гісторыі Чэхаславакіі пасля падпісання Мюнхенскай дамовы. Разам з тым у зборніку 1938 г. адчуваецца матыў вайны, здрады і страху за будучыню Радзімы. Нездарма ў аднайменным вершы “Патушыце агні” выкарыстоўваюцца клічны сказ і асіндэтон для апісання ўнутранага стану героя: *Zhasněte světla! Abych nestřás rosu, // jež zachvěla se na konečcích řas, // jen potichu, jen tiše, bez patosu // si říkám: jaký, jaký to byl jas (Патушыце агні! Каб я не страс расу, // якая затрымцела на кончыках веек, // толькі паціху, толькі цішэй, без пафасу // кажу я: які, які гэта быў бляск¹)* [1, s. 67].

Назва зборніка «Апранутая ў святло» дазваляе паказаць Прагу ў вобразах, якія дапамогуць чэшскаму народу перамагчы і пераадолець змрочныя часы. Расійская багемістка К. Айзпурвіт наступным чынам тлумачыла назву зборніка: «У гады акупацыі паэт спрабаваў знайсці апору ў чэшскім мінулым – Прага, балансуючы на мяжы цемры, застаецца “апранутая светам”, як ён назваў свой паэтычны зборнік 1940 года» [2]. У вершах сустракаецца вобраз Прагі, якая апранаецца ў святло падчас вясенніх змен у прыродзе, што ўзмацняе ўпэўненасць паэта ў станоўчых зменах: *a když kaštan rozsvítil své svíce, // oděla se Praha do světla (і калі каштан запаліў свае свечкі, // апранулася Прага ў святло)* [3, s. 18].

¹ Тут і далей пераклад наш. – Ю. Ш.

Падобныя спадзяванні перададзены ў пасляваенным зборніку “Каменны мост” (Kamenný most, 1944), дзе аўтар з дапамогай вялікай колькасці мастацкіх сродкаў выказвае надзею на маральнае адраджэнне чэшскага народа падобна таму, як аднаўляецца і пераўвасабляецца чэшская сталіца ўвесну падчас цвіцення. Параўнанне вобразаў Прагі ў абодвух зборніках дае магчымасць пераканацца ў тым, што вобраз горада, створаны ў вершах ваеннага перыяду, становіцца апорай і падтрымкай для чэшскага народа ў барацьбе з суровымі выпрабаваннямі.

Зборнік “Апранутая ў святло” прыцягвае ўвагу сваёй кампазіцыйнай пабудовай – ён складаецца з трох вялікіх па памеры вершаваных твораў, якія, на нашу думку, можна аднесці да паэм па сваім аб’ёме і ўзнятых праблемах. Гэта дазваляе нам лічыць, што аўтар у адным зборніку спалучыў тры паэмы, якія, аб’яднаныя ідэйна і тэматычна. Так, Я. Сэйферт, выкарыстоўваючы мастацкія сродкі і сінтаксічныя фігуры, у кожнай з іх звяртаецца да пражскіх лакацый, што дапамагае чытачам уявіць вобраз чэшскай сталіцы ў ваенны час. У першай паэме “Аднойчы” (Jednoho dne) ужываюцца клічны сказ, сінтаксічны паралелізм і дзеясловы загаднага ладу пры згадцы канкрэтных топасаў, што дазваляе вылучыць Тынскі храм і Карлштэйн сярод іншых пабудоў: *Pozdravujte lesy kolem Týna, // padající měkce do rovin. // Pozdravujte ještě Karlův Týn, // pozdravujte stráně plné vína!* (Вітайце лясы вакол Тына, /// што спускаюцца мякка да раўнін. // Вітайце яшчэ Карлштэйн, // вітайце схілы, поўныя віна!) [3, s. 14]. У трэцяй паэме “Што я мог” (Co jsem mohl) аўтар таксама паказвае знакамітыя пражскія мясціны, узгадваючы вуліцу Остругавую, гістарычны раён Малая Страна і Пражскі Град, што дае магчымасць чытачам уявіць апісаную лакацыю: *Jednoho dne neznámého roku // šel jsem Ostruhovou ke Hradu, // <...> Nad střechami malostranských dvorků // vyvstával nám před očima Hrad* (Аднойчы ў невядомы год // ішоў я Остругавай да Града, // <...> Над дахамі маластранскіх дворыкаў // паказайся нам перад вачыма Град) [3, s. 43]. Зварот да чэшскіх гістарычных раёнаў і апісанне велічнасці пражскай архітэктуры сустракаюцца цягам усёй творчасці Я. Сейферта. Найбольш яскрава веліч дадзенага горада прадстаўлена падчас Другой сусветнай вайны, што дапамагае аўтару перадаць упэўненасць у тым, што чэшскі народ вытрымае цяжкія часы. Расійская даследчыца С. Шэрлаімава сцвярджала: «...у раскошы пражскіх палацаў, сабораў і Карлавага моста (“Апранутая ў святло”, 1940; “Каменны мост”, 1944) ён шукае аснову трываласці і невынішчальнасці чэшскага народа» [4, с. 18].

Ужо ў першай паэме назіраецца асаблівасць, уласцівая творчасці Я. Сэйфэрта, – апісанне жыцця звычайных жыхароў чэшскай сталіцы. Можна вылучыць антытэзу пры адначасовым звароце да Прагі, вобраза святога і звыклага пражскага жыцця, у якім ёсць жабракі, а становішча мясцовага насельніцтва цяжкае: *Svatý, který zacloněn je křídly // andělů a štítem modliteb, // chudým země lámal bílý chléb, // drtil hrozny vína pod chodidly* (Святы, які закрыты крыламі // анёлаў і шчытом малітваў, // беднякам зямлі разломліваў белы хлеб, // крышыў гронкі вінаграда пад ступнямі») [3, s. 15]; *Zmáten stojím blízko majestátu, // k žebrákům se tisknu do rohu, // <...> Kdosi roztrh na oltáři krajky, // spadl stojan se stránkami not* (Зблытаны стаю каля велічнага, // да беднякоў ціснуся на рагу, // <...> Хтосьці разадраў на алтары карункі, // упала стойка са старонкамі нот) [3, s. 15]. Мы можам сцвярджаць, што названая акалічнасць адлюстравана практычна ва ўсіх зборніках чэшскага паэта, дзе фігуруе вобраз Прагі ці ўвогуле ўрбаністычная тэма. Асаблівую значнасць такое апісанне звычайнага працоўнага насельніцтва Прагі набывае ў ваенны і пасляваенны перыяд творчасці, паколькі гэта дапамагае перадаць упэўненасць у магчымасці вяртання да звыклага жыцця. Перакананасць у гэтым аўтара выражана ў апошняй актаве трэцяй паэмы: *Šli jsme, kudy vedli odsouzenec // kdysi k smrti: cestou k Opyši // utkvěl básník dlouze na měděnce, // zdálo se, že ani neslyší // plakat ptáky. Dole na terase // stál hoch s dívkou; s lehkým úklonem // zvon se rozhořoval za zvonem // a hoch objal dívku něžně v rase* (Ішлі мы, куды вялі асуджаных // кудысьці да смерці: дарогай да Опушы // заглядзеўся паэт на мядзянку, // падалося яму, што нават не чуе, // як плачуць птушкі. Унізе на тэрасе // стаяў хлопец з дзяўчынай; з лёгкім нахілам // звон разгойдваўся за званам, // і хлопец абняў дзяўчыну пяшточна за талію) [3, s. 45].

Адметнасцю зборніка, як і ўсёй паэтычнай творчасці Я. Сэйфэрта, з’яўляецца зварот да чэшскага літаратурнага кантэксту і выкарыстанне алюзій на жыццёвы і творчы шлях пісьменнікаў. Так, у вершы “Куды...” (Кам) аўтар узгадвае гісторыю кахання паэта В. Галека і яго будучай жонкі Д. Гарачкавай: *Jak jsem šťasten padal do fialek, // abych večer dívce na loďce // říkal verše – jako Dorotce, // průvodkyni písni, říkal Hálek* (Які я шчаслівы падаў у фіялкі, // каб увечары дзяўчыне на лодцы // казаць вершы, як Даротцы, // суправаджальніцы песняў, казаў Галека) [3, s. 33]. Чэшскі літаратуразнаўца А. Сціх у сваёй манаграфіі “Апранутая ў святло Сэйфэрта” [5, s. 48] узгадваў гісторыю жыццёвага шляху чэшскага паэта ХХ ст., скарыстаную Я. Сэйфэрта у адной з паэм. Вядома, што пяць рамансаў знакамітага чэшскага кампазітара Б. Сметаны былі напісаныя на тэксты В. Галека з цыкла лірычных вершаў «Вячэрнія песні». Гэтыя вершы і былі прысвечаныя паэтам

сваёй каханай Д. Гарачкавай. Яны сталі аднымі з найлепшых твораў інтымнай лірыкі ў чэшскай паэзіі. Пра інтэлектуальнасць паэзіі Я. Сэйферта сведчыць і ўвядзенне ў адну з паэм вобраза слыннага чэшскага пісьменніка Я. Врхліцкага, пра якога ён упершыню пачуў з вуснаў маці: *Было мне адзінаццаць год, калі маці ўзрушаная вярнулася з пахавання Яраслава Врхліцкага* [6, s. 138]. Гэтыя ўспаміны сталі асновай для апісання ўнутранага стану лірычнага героя, які з замілаваннем і пяшчотай узгадвае свой першы дотык да паэтычнага свету ў вышэйзгаданым вершы: *Nevím, jak se dotknouti tě, něho // vzpomínky, když matka dojatě // vrátila se z pohřbu Vrchlického // s roztrženou krajkou na šatě; // v očích obdiv básníkovy slávy // vyprávěla, žasnouc, o davu (Не ведаю, як дакрануцца да цябе, пяшчота // ўспамінаў, калі матка, усхваляваная, // вярнулася з пахавання Врхліцкага // з парванымі карункамі на сукенцы; // у вачах – захапленне паэтычнай славай // распавядала, засынаючы, пра натоўп)* [3, s. 30].

Вобраз вясенняй Прагі прысутнічае ў кожнай паэме прааналізаванага зборніка. Аўтар у сваёй кнізе ўспамінаў неаднаразова захапляўся менавіта вясенняй парой і, адчуваючы яе прыгажосць, верыў у змены: *Калі была вясна і квітнелі дрэвы, я хадзіў даволі часта на Петршын і ў Семінарскія сады, каб патроху плакаць над той белай прыгажосцю* [6, s. 107]; *Гэты сад [Петршын] цудоўны, калі на яго дрэвы і кусты падае рэзкае летняе сонца, меланхалічна грацыёзны, калі Прагу закрываюць асеннія туманы, але найпрыгажэйшы ён менавіта ўвесну ў беласнежнай барве кветак* [6, s. 75]. Вера ў хуткія змены перададзена з дапамогай сінестэтычных метафар пры апісанні велічнага Пражскага Града і звычайных чэшскіх садоў, што стварае пэўную антытэзу пры іх супастаўленні: *Zeleň stromů úzce objímá Hrad // před oknem, jež skryto ve kvítí, // že se pták tam sotva zachytí, // než se spustí v šero pražských zahrad (Зелень дрэваў шчыльна абдымае Град // перад акном, якое схавана ў кветках, // што птушка там ледзь зачэпіцца, // перш чым спуціцца ў шэрасць пражскіх садоў)* [3, s. 18]. У другой паэме зборніка аўтар зноў апісвае вясеннюю Прагу, выкарыстоўваючы адухаўленне і супрацьпастаўленне: *Jaro v dubnu po tlapkách se plíží // za komínu prejzem zčernalým, // na Prahu jsem díval se mříží, // když se vinul nad střechami dým // bílých květů jabloní a třešní (Вясна ў красавіку на лапках паўзе // на комінах счарнелых, // на Прагу я глядзеў праз краты, // калі віўся над дахамі дым // белых кветак яблынь і чарэшань)* [3, s. 32]. Вясенні перыяд дазваляе аўтару не толькі пераканацца ў духоўным і маральным адраджэнні народа, але паказаць прыгажосць гарадскога асяродка праз ужытыя ўвасабленні пры апісанні пражскай ракі Влтавы: *Bylo jaro, kdy kol všchno zpívá // v načechraném důlku teplých hnízd, // za sedmerým zámkem v chladu zdiva //*

rozvinul se akantový list. // Drápky jímek stiskly pevně rubín, // až z něj tryskla krůpěj krvavá, // vylila se z hlubin Vltava, // vynášejíc poklady svých hlubin (Была вясна, калі вакол усё спявае // ва ўскудлачанай адтуліне цёпрых гнёздаў, // за сёмым замком палацаў у холадзе кладкі // разгарнуўся ліст. // Дранкі вадаёмаў сціснулі моцна рубін, // ажно з яго пырската кропля крывава, // вылілася з берагоў Влтава, // выносячы скарбы сваіх глыбінь) [3, s. 21].

Урбаністычная тэма з'яўляецца адной з галоўных у творчасці Я. Сэйфэрта. Так, напрыклад, у першай паэме аўтар вылучае Прагу сярод іншых еўрапейскіх гарадоў, параўноўваючы яе са сталіцай Італіі Рымам: *Jednoho dne šel jsem pozdě k šeru, // Praha byla krásnější než Řím* (Аднойчы я ішоў позна ў змрок // Прага была прыгажэйшай за Рым) [3, s. 13]. Адметнасць зборніка "Апранутая ў святло" заключаецца ў тым, што аўтар спалучае тэму горада і тэму любові да Радзімы. Адзначым, што зварот да гістарычнага мінулага, узгадваючы знакавых падзей на тэрыторыі Радзімы сталі важнымі ў літаратуры ўсіх знакамітых славянскіх пісьменнікаў, што было звязана з узнікненнем пачуцця гонару за родны край. У адной з паэм зборніка менавіта ў родным асяродку лірычны герой знаходзіць спакой, што падкрэсліваецца ўвядзеннем вобраза ластаўкі, якая асацыюецца не толькі з "надзеяй, станоўчым пераходам, адраджэннем, раніцай і вясной" [7, с. 577]: *Dnes už vím, proč vlaštovka se vrací; // kdyby doma rostl jenom vřes, // jenom rezekvítek v navigaci, // radši dal bych ruku do želez* (Сёння ўжо ведаю, чаму ластаўка вяртаецца; // калі б дома рос толькі верас, // толькі крынічнік на гаці, // лепш бы аддаў руку ў кайданы) [3, s. 38]. У прааналізаваных радках разам з вобразам ластаўкі лірычны герой узгадвае перавагу роднага дома, паколькі ластаўка, якая вяртаецца з выраю, стала сімвалам, звязаным з "іншым светам, са смерцю, выступала як пасрэдніца паміж смерцю і жыццём, далёкім, чужым морам і блізкай, сваёй зямлёй" [7, с. 577]: *V světě nikde žízeň neuhasiš, // jenom doma, tam ti jedině // chutná v studni voda po víně* (У свеце нідзе смагу не спатоліш, // толькі дома, там табе бесперастанку // смачнай у калодзежы будзе вада пасля віна) [3, s. 38].

Такім чынам, у гады Другой сусветнай вайны Я. Сэйфэрт працягвае ствараць вершы. Гэты час становіцца спрыяльным для развіцця ідэйнага складніка твораў, а таксама з'яўлення новых тэм у творчасці. Так, у зборніку "Апранутая ў святло" паэт спалучае ўрбаністычную тэму, характэрную для многіх яго зборнікаў, з актуальнай у ваенны і пасляваенны час тэмай любові да Радзімы. Інтэрферэнцыя вобраза Прагі з вобразам Радзімы дазваляе паказаць веліч чэшскай сталіцы і яе архітэктурную прыгажосць, параўнаць яе з іншымі еўрапейскімі сталіцамі.

Вобраз Прагі ў зборніку Я. Сэйфэрта “Апранутая ў святло” з’яўляецца ў кожным вершы, ён знітаваны з іншымі лейтматывамі. Напрыклад, прасочваецца сувязь паміж тэмамі горада і паэта, паколькі аўтар уводзіць у творы вобраз сьлыннага чэшскага паэта Я. Врхліцкага, а таксама ўзгадвае гісторыю каханьня В. Галека і яго будучай жонкі Д. Гарачкавай.

Адзначым, што аўтар не звяртаецца да пражскага багемнага жыцця, прадметам яго рэфлексіі становяцца будні звычайных гарадскіх жыхароў. Я. Сэйфэрта цікавіць Прага беднякоў, што звязвае зборнік 1940 г. з першай паэтычнай кнігай «Горад у слязах».

Зварот да канкрэтных пражскіх локусаў дае магчымасць яскрава і пастацку арыгінальна апісаць чэшскую сталіцу, а таксама візуалізаваць дадзены вобраз у сьвядомасці чытачоў. Сам горад паказаны ў вершах метафарычна менавіта ў вясенні час, што тлумачыцца чаканнем і жаданнем хуткіх станоўчых змен, якія падкрэсліваюцца ўвядзеннем міфічнага вобраза Голема. Выкарыстанне разнастайных сродкаў (эпітэты, параўнанні, адухаўленні, сінтаксічны паралелізм, алюзіі) дазваляе аўтару перадаць веліч Прагі, якая, абапіраючыся на сваю гістарычную спадчыну, здолее перажыць цяжкія часы.

ЛІТАРАТУРА

1. *Seifert, J. Zhasněte světla / J. Seifert.* – Brno : Fr. Borový, 1939. – 80 s.
2. *Айзпурвит, К.* Ярослав Сейферт: «Поэзия – лучшее в жизни, кроме любви» [Электронны рэсурс] / К. Айзпурвит – Рэжым доступу: <https://ruski.radio.cz/cheshskie-knigi-kotorye-vy-dolzny-znat-8509771/14>. – Дата доступу: 28.01.2024.
3. *Seifert, J. Světle oděná a Kamenný most / J. Seifert.* – Praha : Československý spisovatel, 1978. – 100 s.
4. *Шерлаимова, С. А.* Прощание с весной : Избр. лирика / С. Шерлаимова. – М. : Радуга, 1987. – С. 3–24.
5. *Stich, A. Seifertova Světle oděná (interpretace: pokus a výzva) / A. Stich.* – Praha : Argo, 1998. – 135 s.
6. *Seifert, J. Všecky krásy světa / J. Seifert.* – Plzeň : Typografie Oldřich Hlavsa, 1982. – 640 s.
7. Мифы народов мира : энцикл. : в 2 т. / гл. ред. С. А. Токарев. – М. : Сов. энцикл., 1980–1982. – Т. 1: А – К. – 672 с.

Поступила в редакцию 04.04.2024